

ЕМОЦІЙНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Валерія Петрик,
здобувачка першого(бакалаврського) рівня вищої освіти
факультет педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Email: valeriia.petryk@gmail.com

Науковий керівник:
Зоряна Удич,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
керівниця інклюзивно-ресурсного центру,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

У сучасних умовах інклюзивне навчання є важливим напрямом розвитку освіти в Україні, що забезпечує рівний доступ до освіти для дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з мовленнєвими порушеннями, які часто мають труднощі не лише у мовленні, а й у соціальній та емоційній адаптації. Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості таких дітей у школах України та необхідністю створення не лише корекційної підтримки, а й сприятливого психоемоційного середовища. Метою статті є аналіз емоційного благополуччя дітей із мовленнєвими порушеннями в інклюзивному навчанні, визначення чинників впливу та напрямів психолого-педагогічної підтримки.

Мовленнєві труднощі — це порушення формування або функціонування мовленнєвої діяльності, які ускладнюють процес комунікації дитини та впливають на її навчальну діяльність і соціальну взаємодію.

До найбільш поширених мовленнєвих порушень у дітей належать:

- загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) — це системне порушення, за якого у дітей із нормальним слухом та інтелектом спостерігається недостатній розвиток усіх сторін мовлення: фонетичної, лексичної та граматичної. Це проявляється у порушеннях звуковимови, обмеженому словнику та труднощах побудови зв'язного мовлення.
- фонетико-фонематичні порушення характеризуються неправильною вимовою звуків і недостатнім розвитком фонематичного сприймання.
- дизартрія пов'язана з порушенням координації мовленнєвих м'язів, що ускладнює артикуляцію. Заїкання проявляється порушенням плавності мовлення через повтори або затримки.

- специфічні порушення мовлення (СПМ) — це труднощі засвоєння мови без зв'язку з інтелектом чи слухом.

Мовленнєві порушення впливають не лише на процес комунікації дитини, але й на її емоційний розвиток, самооцінку та особливості соціальної взаємодії. Ускладнення у вираженні власних думок, потреб і переживань часто зумовлюють виникнення внутрішньої невпевненості, підвищеної тривожності, сором'язливості та труднощів у налагодженні контактів з однолітками. У зв'язку з цим особливого значення набуває створення комплексної системи психолого-педагогічної підтримки дитини в умовах інклюзивного освітнього середовища, яка має бути спрямована не лише на подолання мовленнєвих труднощів, але й на забезпечення її емоційного благополуччя та соціальної адаптації.

Важливим аспектом розвитку дитини з мовленнєвими порушеннями є формування позитивної самооцінки. Оскільки мовлення виступає провідним засобом взаємодії з навколишнім середовищем, труднощі у спілкуванні можуть негативно впливати на впевненість у власних можливостях, знижувати активність та ініціативність дитини у колективі. Натомість підтримка з боку дорослих, створення ситуацій успіху, доброзичлива атмосфера та врахування індивідуальних можливостей дитини сприяють розвитку впевненості у собі та позитивного ставлення до власних досягнень.

Не менш важливою є потреба дитини у прийнятті та відчутті належності до колективу. За наявності мовленнєвих труднощів у дітей можуть виникати замкненість, уникання спілкування або страх бути незрозумілими. Негативний досвід взаємодії з однолітками чи дорослими здатний посилювати емоційне напруження та формувати почуття ізолюваності. Саме тому особливого значення набуває створення інклюзивного освітнього середовища, у якому забезпечуються підтримка, толерантне ставлення та позитивна комунікативна взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу.

Емоційний стан дитини значною мірою залежить від досвіду успіху або неуспіху у навчанні та спілкуванні. Позитивний досвід взаємодії підвищує мотивацію до комунікації, сприяє розвитку соціальної активності та формуванню адекватної самооцінки. Водночас часті труднощі чи невдачі можуть викликати тривожність, невпевненість, уникання мовленнєвих ситуацій та зниження пізнавальної активності. У зв'язку з цим важливо забезпечувати дитині посильні завдання, педагогічну підтримку та емоційне схвалення її зусиль і досягнень.

Мовлення є основою соціальної взаємодії та важливим засобом емоційного самовираження. Порушення мовлення ускладнюють процес передачі власних емоцій, думок і переживань, що може негативно впливати на соціалізацію дитини та її психологічний комфорт. Підтримка розвитку комунікативних навичок, організація позитивного досвіду спілкування та створення безпечного емоційного середовища сприяють розвитку впевненості, формуванню позитивного ставлення до себе та гармонійному емоційному розвитку дитини.

У межах дослідження впродовж лютого-березня 2026 р. нами проведено опитування 27 фахівців різних регіонів України щодо особливостей емоційного стану дітей із мовленнєвими труднощами. Більшість респондентів (51,9%) зазначили, що емоційний стан таких дітей є нестійким і потребує постійної підтримки. Майже третина опитаних (29,6%) оцінили його як загалом задовільний, хоча й з окремими труднощами. Лише 3,7% фахівців вважають емоційний стан дітей переважно стабільним і позитивним. Крім того, 7,4% респондентів охарактеризували його як напружений або тривожний, а ще 7,4% зазначили, що їм складно надати однозначну оцінку.

Відповідаючи на запитання про емоційні та поведінкові прояви дітей із мовленнєвими порушеннями, більшість фахівців найчастіше відзначали емоційну нестійкість (63%). Досить поширеними також є тривожність і невпевненість у спілкуванні (по 51,9%), уникання усних відповідей та швидка втомлюваність (по 48,1%), а також сором'язливість (44,4%) (рис. 1).

Як Ви загалом оцінюєте емоційний стан дітей з мовленнєвими труднощами?

27 відповідей

Рис. 1. Результати опитування щодо емоційного стану дітей із мовленнєвими труднощами

Частина респондентів звернула увагу на труднощі соціальної взаємодії, зокрема соціальну ізоляцію та страх помилки (по 29,6%), дратівливість (33,3%), занижену самооцінку й агресивні реакції (по 25,9%).

Разом із тим фахівці відзначили і позитивні зміни у поведінці деяких дітей: поступове підвищення впевненості у собі (25,9%), прагнення до спілкування (18,5%), позитивне ставлення до навчання (14,8%) та відкритість до взаємодії (11,1%). Водночас такі характеристики, як емоційна стійкість та ініціативність у комунікації, респонденти не зазначали (рис. 2).

Які емоційні та поведінкові прояви Ви найчастіше спостерігаєте у дітей із мовленнєвими порушеннями? (можна обрати декілька варіантів)

27 відповідей

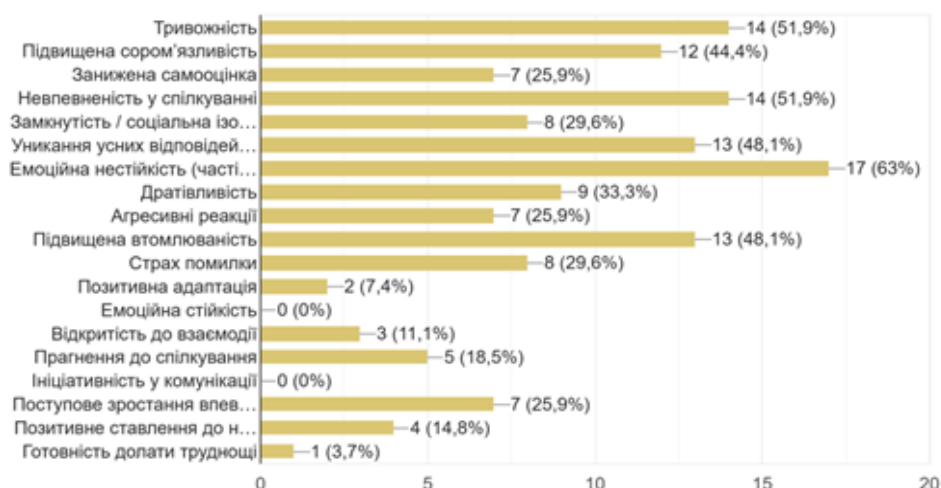

Рис. 2. Результати опитування щодо емоційних та поведінкових проявів дітей із мовленнєвими труднощами

Відповідаючи на запитання про чинники, що впливають на емоційний стан дітей із мовленнєвими порушеннями, респонденти найчастіше відзначали підтримку педагогів і залученість батьків (по 74,1%). Важливим фактором також є індивідуальна підтримка (ІПР, асистент тощо) — 63%. Значний вплив мають ставлення однолітків і психологічний клімат у колективі (по 55,6%), а також особливості мовленнєвого порушення (44,4%).

Серед додаткових чинників називали самооцінку дитини (33,3%), успішність у навчанні (18,5%) та вплив психоемоційних наслідків воєнних подій (14,8%).

Оцінюючи вплив інклюзивного освітнього середовища на емоційний стан дітей із мовленнєвими труднощами, більшість респондентів (74,1%) відзначили його значне покращення. Ще 22,2% вважають, що вплив є частковим. Лише 3,7% опитаних зазначили відсутність суттєвих змін, тоді як погіршення емоційного стану не відзначив жоден із респондентів (рис. 3).

Які чинники, на Вашу думку, найбільше впливають на емоційний стан дітей із мовленнєвими порушеннями?(можна обрати декілька варіантів)

27 відповідей

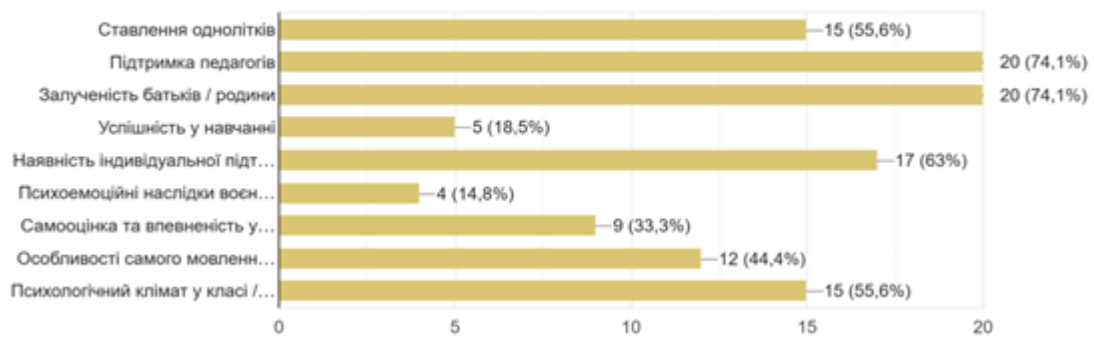
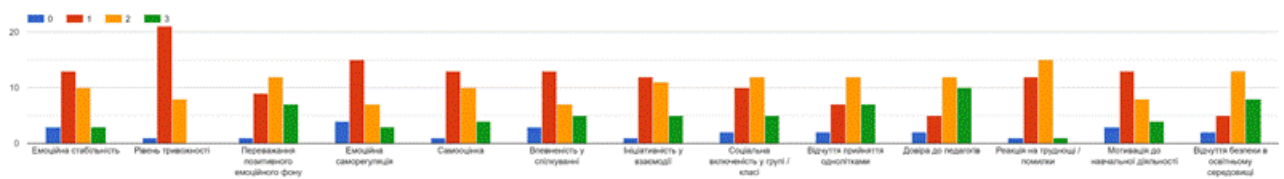

Рис. 3. Результати опитування щодо чинників впливу на емоційний стан дітей із мовленнєвими труднощами

Відповідаючи на запитання про випадки соціальної ізоляції або булінгу щодо дітей із мовленнєвими порушеннями, 51,9% респондентів зазначили, що не стикалися з такими ситуаціями у своїй практиці. Поодинокі випадки відзначили 29,6% опитаних, а 7,4% повідомили про їх повторюваний характер. Ще 3,7% фахівців вказали на негативне ставлення з боку батьків інших учнів, тоді як 7,4% не змогли дати чітку оцінку.

Оцініть рівень прояву наведених показників емоційного благополуччя дітей із мовленнєвими порушеннями: Шкала оцінювання: 0 – не проявляється / виражена проблема 1 – проявляється епізодично 2 – проявляється стабільно на задовільному рівні 3 – проявляється стабільно та виражено позитивно

Результати дослідження емоційного благополуччя дітей із мовленнєвими порушеннями свідчать про неоднорідний рівень сформованості його показників. Переважання оцінок 1–2 бали вказує на епізодичний або відносно стабільний, але недостатньо виражений рівень емоційного розвитку (рис. 4).

Найбільш нестійкими є показники емоційної стабільності, саморегуляції, самооцінки, впевненості у спілкуванні та навчальної мотивації. Водночас відносно позитивно проявляються соціальна включеність, відчуття прийняття з боку однолітків і довіра до педагогів, що підкреслює важливість підтримувального освітнього середовища.

Узагальнюючи результати дослідження, зазначимо, що мовленнєві порушення мають комплексний вплив на розвиток дитини, охоплюючи не лише сферу комунікації, але й емоційне благополуччя, самооцінку, соціальну активність та особливості взаємодії з оточенням. Труднощі у вираженні власних думок і переживань часто зумовлюють підвищену тривожність, невпевненість у собі, замкненість, страх помилки та уникання комунікації, що негативно позначається на процесі соціалізації та навчальної діяльності дитини. Водночас результати проведеного опитування засвідчили, що за умов належної психолого-педагогічної

підтримки, позитивного ставлення педагогів, залученості батьків і створення сприятливого інклюзивного освітнього середовища спостерігаються позитивні зміни в емоційному стані дітей, зростання їхньої впевненості у собі, мотивації до спілкування та соціальної активності.

Дослідження підтвердило важливість системного підходу до організації інклюзивного навчання, який передбачає не лише корекцію мовленнєвих труднощів, але й забезпечення емоційного комфорту дитини, формування атмосфери прийняття, підтримки та психологічної безпеки. Особливого значення набуває діяльність команди психолого-педагогічного супроводу, співпраця педагогів із батьками, використання адаптацій і модифікацій навчального матеріалу, а також формування толерантного ставлення в учнівському колективі. Саме підтримувальне освітнє середовище сприяє розвитку позитивної самооцінки, емоційної стійкості та успішної соціальної інтеграції дітей із мовленнєвими порушеннями.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що емоційне благополуччя дітей із мовленнєвими труднощами є важливою умовою їхнього гармонійного розвитку та ефективного навчання в умовах інклюзії. Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо у розробці та апробації комплексних програм психолого-педагогічної підтримки, спрямованих на розвиток емоційної саморегуляції, комунікативної впевненості та соціальної адаптації дітей із мовленнєвими порушеннями в сучасному освітньому просторі.

Список використаних джерел:

1. Линдіна Є. Ю. Від історичних передумов до сучасних практик: інтеграція дітей з порушеннями мовлення у загальноосвітнє середовище. *Inclusion and Diversity*. 2024. № 3. URL: <https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion/article/view/206> (дата звернення: 23.03.2026).
2. Горбатюк О. Експериментальне вивчення соціально-перцептивного компоненту соціально-комунікативної компетентності молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2024. № 24. С. 62–77. URL: <https://spp.org.ua/index.php/journal/article/view/232> (дата звернення: 23.03.2026).
3. Молодий вчений: науковий журнал. URL: <https://www.molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5350> (дата звернення: 23.03.2026).
4. Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал. URL: <https://mir.dspu.edu.ua/article/view/339897> (дата звернення: 23.03.2026).
5. Команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Інклюзивно-ресурсний центр Пулинської селищної ради. URL: <https://pulyny.irc.org.ua/news/12-53-06-27-11-2020/> (дата звернення: 23.03.2026).

6. Команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. *VECTOR – інформаційна система управління освітою*. URL: <https://vector.ued.gov.ua/uk/mpk/2031/detail/> (дата звернення: 23.03.2026).
7. Інклюзивний освітній простір як метод соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами. *Оболонська районна в місті Києві державна адміністрація*. URL: <https://obolon.kyivcity.gov.ua/news/inklyuzivniy-osvitniy-prostir-yak-metod-sotsialnoi-adaptatsii-ditey-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami> (дата звернення: 23.03.2026).
8. Удич З. І. Ресурсна складова інклюзивної компетентності педагогічного працівника загальноосвітнього закладу // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Херсон : ХДУ : Гельветика, 2019. Випуск LXXXVIII. С. 137-143. (дата звернення: 23.03.2026).
<http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/13493>